

STOLICA BEZ PAŃSTWA

warszawa 1914–1918

MARCIN ŁASZCZYŃSKI

projekt graficzny katarzyna dinwebel

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Warszawie

#moja NIEPODLEGŁA.

**Przemarsz oficerów
rezerwy francuskiej
ulicami Warszawy**

(Polska w latach wojny światowej,
Warszawa 1930)

Car Mikołaj II

(drugi od lewej) podczas inspekcji
frontu pod Warszawą, 1914 r.

(NAC)

Dodatek nadzwyczajny.

nr 682 (z 24) Warszawa sobota 15 sierpnia 1914 r.

2 GAZETA PORANNA
GROSZE

Przyjmujemy ogłoszenia tylko firm chrześcijańskich
Rzecz wydawca największy nakład w Królestwie Polskiem.

**Odezwa Zwierzchniego Wodza
Naczelnego do Polaków.**

PETERSBURG (Tel. Pol. Ag. Tel.)

POLACY! Wybiła godzina, gdy serdeczne marzenia ojców i dziadów waszych może się spełnić. Minęło półtora wieku od czasu, jak żywo cię Polskę rozdarła na części, ale duch Jej nie umarł.

W ten dzień, 15 sierpnia 1914 r., w Warszawie, w dniu, który przyniósł chwila zamartwychwstania narodu polonijskiego pogodzenia się jego z Wielką Rosją. Wojska rosyjskie z radością wzięły tego pogodzenia się.

Wielka granica dzieląca na części naród polski nie w jedną całość pod berłem Cesarza rosyjskiego. W dniu odrodzi się Polska co do swej wiary, języka i samostanowienia. Jednego oczekuje od was Rosja – takiegoż poszanowania waszych praw narodowości, z którymi związała was historia.

Z otwarciem sercem i po bratersku wyciągniętą dłonią idziecie na wasze spotkanie wielka Rosja. Wierzy Ona, że nie zdarzował jeszcze młodego, który raził wroga pod Grunwaldem.

Od brzegów Oceanu Spokojnego do mórz Północnych idą pułki rosyjskie. Zorza nowego życia wschodzi dla was. Niechaj zażył się na zorzy tej znamię krzyża, symbol ojców i zamartwychwstałych narodów.

Zwierzchni Wódz Naczelny Generali Adyutant

MIKOŁAJ.

15 sierpnia 1914 r.

**Dodatek
nadzwyczajny**

„Gazety Porannej”
z 15 sierpnia 1914 r.
z odezwą cara
Mikołaja II

(POLONA)

1914

**Wkroczenie
pierwszych pułków
Gwardii Rosyjskiej,
powołanej do obrony
Warszawy**

(Polska w latach...)

**Transport więźniów
z Więzienia Karnego
w Mokotowie w głąb Rosji**

(„Świat” 1914, nr 41)

**Ochotniczy oddział
Bonawentury Snarskiego
wyrusza na front, by walczyć
u boku armii rosyjskiej**

(NAC)

**Polacy powołani do armii rosyjskiej
żegnają się na Pradze z rodzinami**

(Polska w latach 1914–15, Warszawa 1915)

**Wymarsz polskich rezerwistów na front,
sierpień 1914 r. Większość z nich zginęła
kilka dni później w bitwie pod Tannenbergiem
(ob. Stębark) niedaleko Grunwaldu**

(Polska w latach 1914–15)

1914

Uciekinierzy
z terenów przyfrontowych

(NAC)

1914

Ruiny Grodziska Mazowieckiego

(Polska w latach 1914–15)

Opuszczona wieś pod Sochaczewem

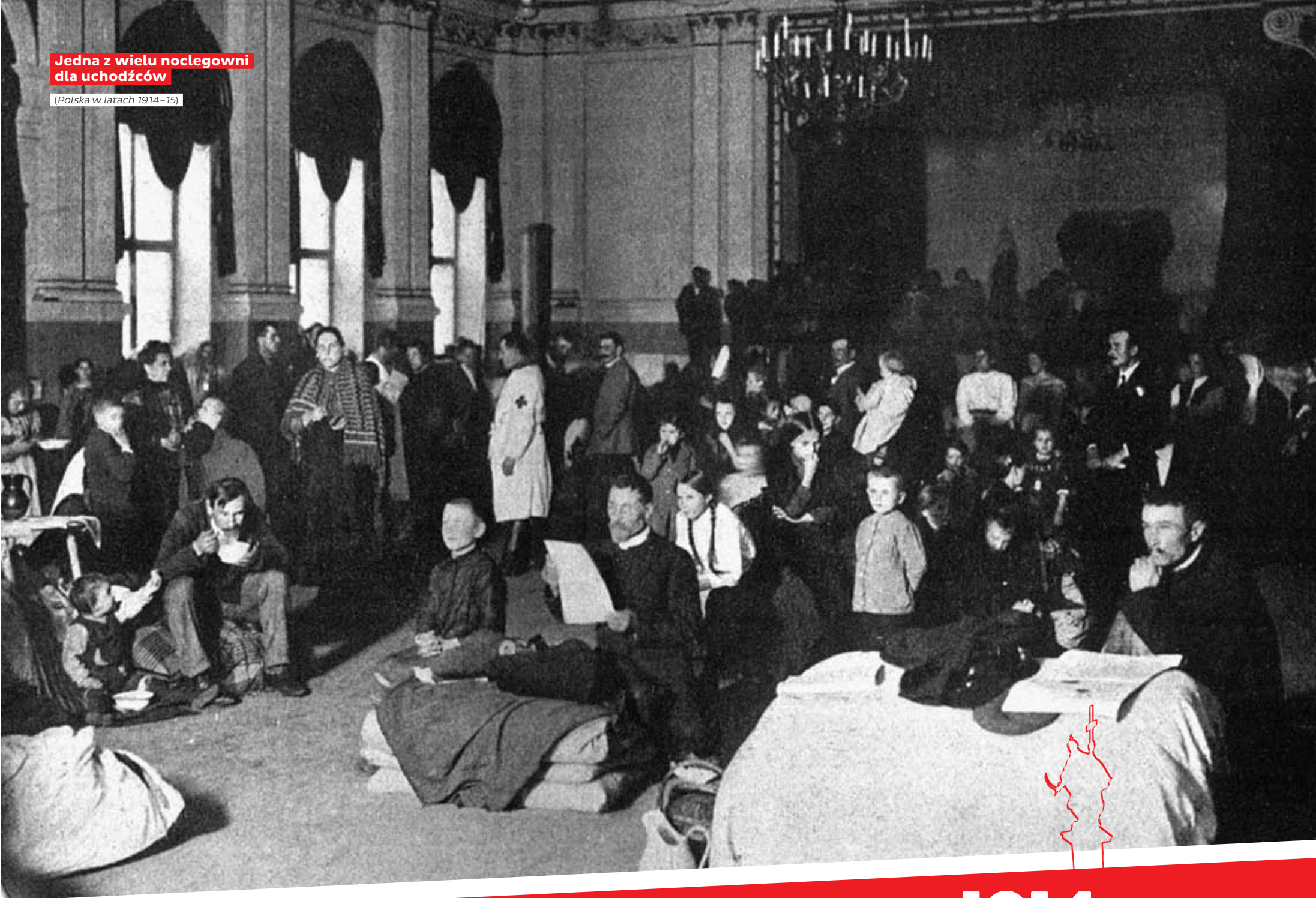
(Polska w latach 1914–15)

1914

Jedna z wielu noclegowni dla uchodźców

(Polska w latach 1914–15)

1914

Kuchnia w fabryce Sperlinga

(„Świat” 1915, nr 21)

Rozdawanie żywności ubogim

(„Świat” 1915, nr 21)

Warsztat szewski dla bezdomnych

(„Świat” 1915, nr 21)

Utworzenie Czasowego Centralnego Komitetu Obywatelskiego dn. 10 września 1914 r.

Na mocy pozwolenia general-gubernatora warszawskiego generała kawalerji, Żylińskiego, utworzony został pod prezydencją p. o. general-gubernatora, łowczego Najwyższego Dworu, Essena, czasowy Centralny Komitet Obywatelski w celu niesienia pomocy ludności general-gubernatorstwa warszawskiego. Zakres działalności Komitetu obejmuje:

dostarczanie środków do życia osobom pozbawionym ich wskutek wojny oraz wyszukiwanie, w miarę możliwości, im pracy; czuwanie, aby praca zarówno rolna, jak przemysłowa toczyła się normalnie, ustalanie strat poniesionych przez ludność wskutek wojny, oraz obmyślanie środków na pokrycie owych strat, wreszcie kontrola i kierownictwo miejscowych komitetów obywatelskich.

Skład Czasowego Centralnego Komitetu Obywatelskiego tworzą: pp. Seweryn ks. Czetwertyński, Władysław Grabski, Stanisław Leśniowski, Adam Wieniawski, Czekanowski, Z. Chrzanowski, T. Ruszkowski, Br. Łęcki, A. Wierzbicki, St. Karpiński, Alfons Bogusławski, St. Wojciechowski, r. r. st. Matwiejew, r. r. st. bar. Tyzenhausen, r. r. st. P. Sułchanow, r. r. st. S. Sklewickij, r. r. st. A. Warencew i kamer-junkier Dworu Najwyższego Lew Łyszczynskij, członek-referent.

Postanowienia Komitetu będą miały znaczenie rozporządzeń urzędowych.

👉 W październiku 1914 r. kuchnie i herbaciarnie Komitetu Obywatelskiego wydały – 12 tysięcy porcji całkowitych; w miesiącu następnym – 59 tys.; w styczniu 1915 r. ta suma wzrosła do 209 tys., w lutym do 262 tys., w marcu do 436 tysięcy. (...)

Koszt obiadu kuchni ludowej (a to znaczy zupełnie nie wyspecjalizowanej pod względem klienteli) wynosi w zasadzie siedem kopiejek. Płacą zaś stotownicy, – o ile płacą, – pięć kopiejek. Gdy produkty udaje się nabyć taniej, albo koszty administracyjne spadają, wtedy daje się więcej mięsa. Obiad w takiej kuchni, to litr zupy mięsnej i pół funta chleba.

Koszt obiadu w kuchniach specjalnych dla dzieci wynosi pięć kopiejek. Nic z tego się nie zwraca, ponieważ wszystkie bez wyjątku kuchnie dla dzieci są bezpłatne”.

(„Świat” 1915, nr 21)

1914

Niemiecki Zeppelin nad Warszawą.

26 października 1914 r.

(Świat, nr 41, 1914 r.)

Strzelcy Syberyjscy na ulicach miasta, październik 1914 r.

(Polska w latach wojny...)

Rosyjska pocztówka propagandowa

(POLONA)

Warszawa w październiku 1914.
POSIEW NAJWYŻSZEJ KULTURY.

Pierwsi ranni przybywają do miasta, wrzesień 1914 r.

(Polska w latach wojny...)

1914

**Lotny Oddział
Polskiego Komitetu
Sanitarnego**

(Polska w latach 1914–15)

**Jeńcy niemieccy
prowadzeni do baraków
na Pradze**

(Polska w latach 1914–15)

**Pobojowisko
po pierwszych walkach
pod Warszawą**

(Muzeum Józefa Piłsudskiego)

Polski Komitet Pomocy Sanitarnej został zorganizowany na początku sierpnia 1914 r., jako organizacja społeczna, z zadaniem opieki nad rannymi żołnierzami, z czasem objął opieką także ludność cywilną. Udzielana pomoc obejmowała rozdzielanie żywności, środków czystości, materiałów opatrunkowych, ubrań, prowadzenie punktów opieki sanitarnej i szpitali. Działalność Komitetu finansowano z dotacji Rosyjskiego Czerwonego Krzyża oraz ze środków własnych, pozyskiwanych z prowadzenia loterii oraz zbiórek pieniężnych i darów materialnych.

1914

Kolumna wojsk rosyjskich
maszerująca Krakowskim Przedmieściem,
luty 1915 r.

(Polska w latach wojny...)

Ludność cywilna
zmuszana do prac fortyfikacyjnych

(Polska w latach 1914-15)

Na linii frontu

(Polska w latach 1914-15)

Wielkim obciążeniem dla ludności Warszawy i okolicznych osiedli był przymus pracy przy budowie fortyfikacji. Ocenia się, że latem 1915 r. w samej tylko Warszawie Rosjanie zatrudnili do prac fortyfikacyjnych około 24 600 osób.

1915

**Ewakuacja
wojsk rosyjskich
z Warszawy**

(NAC)

W lecie 1915 r., tuż przed ewakuacją Rosjan, aresztowano w Warszawie około 3000 osób. Była to głównie młodzież szkolna, oskarżona o konspirację związaną ze „spiskiem legionowo-strzeleckim”. Dużą część zatrzymanych wywieziono w głąb Rosji.

**Rosjanie opuszczający Warszawę
na moście Kierbedzia**

(POLONA)

Ogłocoła z maszyn i podpalona przez wojska rosyjskie Fabryka Maszyn i Odlewów „Orthwein, Karasiński i S-ka”

(POLONA)

W maju 1915 r. rozpoczęła się ewakuacja urzędów carskich oraz przemysłu i personelu technicznego, a w niektórych przypadkach stałych załóg fabrycznych wraz z rodzinami. Nasiliło się to szczególnie w lipcu.

Powiaty po prawej stronie Wisły zostały ogłocołe z ludności, bydła i ziarna (taktyka spalonej ziemi).

Demontowano, często do fundamentów, fabryki i zakłady przemysłowe. Rozkręcano tory i niszczone dworce kolejowe.

5 sierpnia 1915 r. o godz. 6:00 wysadzono filary warszawskich mostów.

Z samej tylko fabryki Lilpopa wywieziono 328 wagonów kolejowych zawierających większość mienia fabrycznego (o łącznej wartości 1 475 000 rubli. Na Ukrainę ewakuowano ponadto 400 osób personelu technicznego, robotniczego i administracyjnego.

1915

**Wysadzony
most Kierbedzia**

(POLONA)

1915

DO LUDNOŚCI MIASTA WARSZAWY.

Komitet Obywatelski miasta Warszawy podaje do publicznej wiadomości, że wobec zawieszenia czynności władz miejskich i cywilnych obejmuje pieczę nad miastem.

Komitet będzie dążył do utrzymania porządku, zapewnienia bezpieczeństwa, oraz — w granicach możliwości — normalnego biegu życia.

Licząc na współdziałanie mieszkańców, Komitet Obywatelski spodziewa się, że wszelkie jego zarządzenia, będą bezwzględnie wykonywane i spotkają się z powszechną pomocą.

Komitet utrzyma w mocy wszelkie dotychczasowe przepisy, zapewniające ład i porządek, jak zakaz sprzedaży trunków, taksę na artykuły pierwszej potrzeby i t. p.

Komitet powołał do pomocy — przy spełnianiu swoich zarządzeń, oraz przy zapewnieniu bezpieczeństwa — STRAZ OBYWATELSKA, której ludność powinna pomagać przez szybkie i chętne stosowanie się do jej wymagań.

Wszelkie próby nieposłuszeństwa i wykroczeń, zakłócających spokój publiczny, będą najsurowiej postramiane.

Komitet głęboko wierzy, że wszyscy mieszkańcy potrafią strzymać równowagę i spokój, gdyż jedynie karze zachowanie się ogółu zdola zabezpieczyć miasto od groźnych następstw.

Komitet Obywatelski miasta Warszawy.

Wnocy z 4 na 5 sierpnia ostatnie oddziały rosyjskie opuściły Warszawę. Też nocy członkowie Straży Obywatelskiej przejęli komisariaty i rozpoczęli służbę porządkową, a faktyczną władzę w mieście sprawował Komitet Obywatelski.

Jeden z pierwszych oddziałów Straży Obywatelskiej

(Polska w latach wojny...)

Komitet Obywatelski miasta Warszawy

obwieszcza:

Straż Obywatelska z dniem dzisiejszym obejmuje pieczę nad porządkiem, spokojem i bezpieczeństwem publicznym w naszej stolicy.

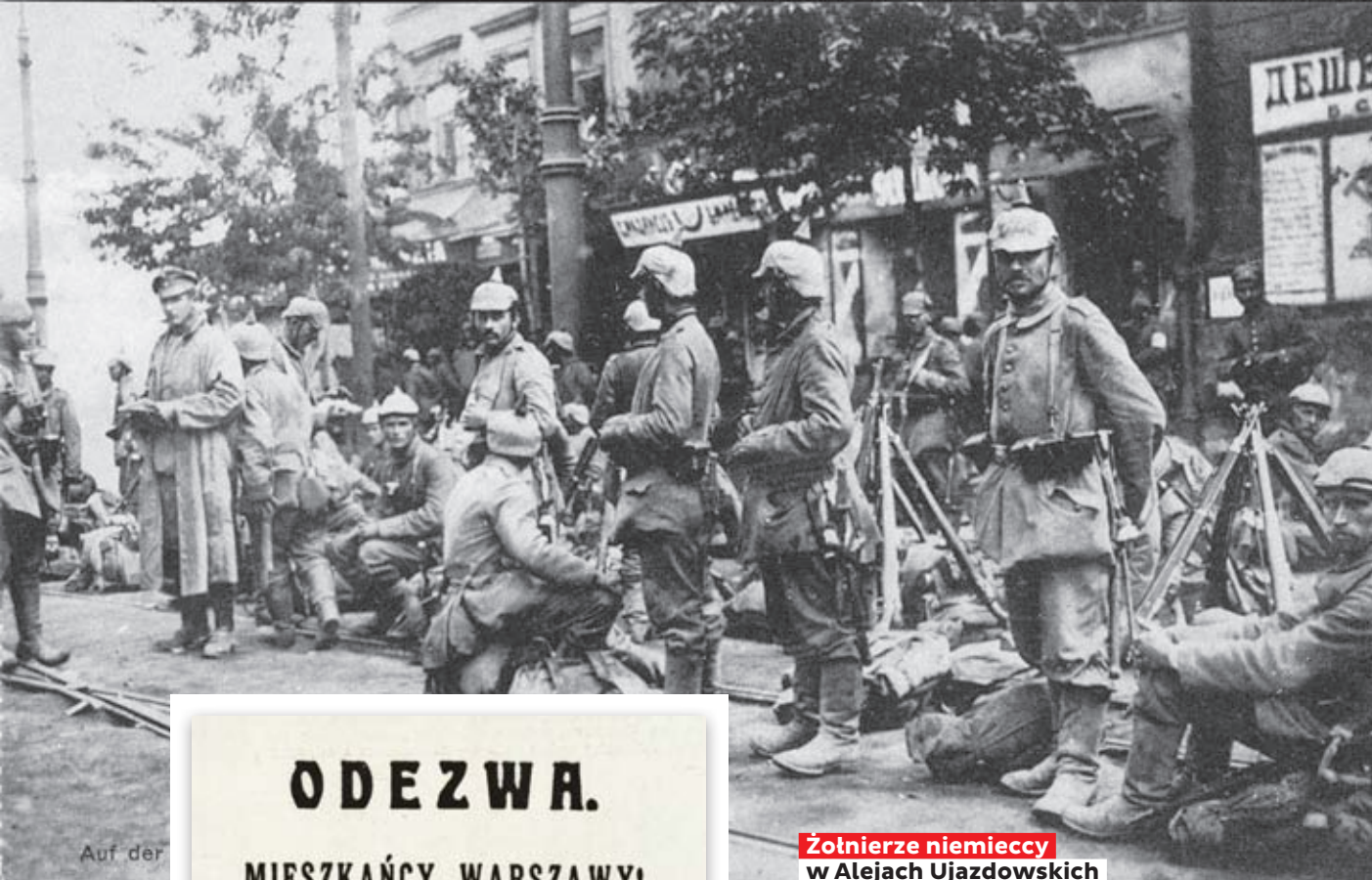
Komitet wzywa przeto obywateli aby:

złożyli bezzwłocznie w ratuszu wszelką posiadaną broń palną, oddali — w miarę możliwości — do rozporządzenia Straży — konie i rowery

i przez spokojne zachowanie się, niewytwarzanie zbiegowisk i ścisłe stosowanie się do wskazówek straży, przyczynili się do utrzymania porządku.

Sprawność działania Straży Obywatelskiej jest zależną od poparcia i współdziałania całej ludności.

1915

Żołnierze niemieccy
w Alejach Ujazdowskich

(POLONA)

(POLONA)

Książę Leopold Bawarski
w zajętej przez wojska niemieckie
Warszawie

ODEZWA. MIESZKAŃCY WARSZAWY!

Wasze miasto znajduje się w posiadaniu Niemców. Ale my prowadzimy wojnę tylko przeciwko nieprzyjemnikom wojaczką i nie przeciwko zwykłym mieszkańcom.

Spokój i porządek będą utrzymywane a prawo obronione.

Oczekując, że mieszkańcy Warszawy żadnych nieprzyjemności czy szkód nie popełnią, Niemcy sprawiedliwie zauważają i rozporządzenia naszych dowódców wojskowych bezwzględnie wykonywać będą.

Dowodztwu Naczelnemu Niemcokiemu jest jednakże wiadome, że nieprzyjaciel uszylnie przygotowuje przesłanną bezwzględnie wojnę, jaką w Warszawie. Widząc się więc zmuszonymi Niemcami oraz stamianymi obywateli miasta, wzięli jako zakładników, którzy mi będą odpowiedzialni za bezpieczeństwo wojska.

Od Was zależy obrona życia Waszych współobywateli. Każdy, który się domniemy o zamieszonych zamieszonych zamieszonych, ma przez wzgląd na swoich współobywateli oraz na spokój i bezpieczeństwo miasta Warszawy obowiązkiem zawiadomienia o takichowych Niemcekkich Władze Wojskowej.

Każdy śmieć: oczekuje każdego, który tego obowiązku nie spełni albo zaniecha wstąpić.

Wódz Naczelny Wojsk Niemieckich.
LEOPOLD

Książę Bawarski
gen. feldmarszałek

5 sierpnia 1915 r. o godz. 6:00 rano od strony Mokotowa i Woli do Warszawy wkroczyły pierwsze oddziały armii niemieckiej, które już o 7:00 zajęły ratusz.

Jeszcze przed wejściem Niemców warszawska POW zajęła Pałac Namiestnikowski i umieściła tam napis „Komenda Wojsk Polskich”.

9 sierpnia Rosjanie wycofali się z Pragi.

1915

Już pierwszego dnia niemieckiej okupacji komendant wojskowy Warszawy, gen. Reinhold von Scheffer-Boyadel, stwierdził, iż władzę cywilną w mieście pozostawia w rękach Komitetu Obywatelskiego. Mianował Prezydenta miasta, którym został książę Zdzisław Lubomirski.

6 sierpnia Komitet Obywatelski zorganizował Tymczasowy Zarząd Miejski, który 21 września 1915 r. przywrócił w oficjalnej tytulaturze stołeczność miasta.

Tłumy warszawiaków
przed Komendanturą Miasta
po zajęciu Warszawy przez Niemców,
sierpień 1915 r.

(POLONA)

Komitet Obywatelski
i pierwszy zarząd Warszawy.
Czwarty od lewej siedzi Zdzisław Lubomirski

(Polska w latach wojny..)

1915

15 sierpnia 1915 r. po raz pierwszy do Warszawy przyjechał Józef Piłsudski. Owacyjnie przyjęcie, jakie zgotowała mu warszawska młodzież, która w pochodzie przedelfilowała ulicą Marszałkowską, zmusiło władze niemieckie do „wyproszenia” Komendanta z miasta.

22 sierpnia z Warszawy wyruszył batalion (w sile 330 ludzi) zorganizowany przez Komendanta Głównego POW por. Tadeusza Żulińskiego, który dołączył do I Brygady Legionowej.

**Pluton Warszawski I Brygady Legionowej,
29 sierpnia 1915 r.**

(NAC)

Polacy!

Wódz naszej siły zbrojnej, wielki bojownik o Niepodległość, Józef Piłsudski, zawitał do naszego miasta.

Zgromadźcie się wszyscy dzisiaj o godz. 1^{1/2} przed hotelem Francuskim (na placu Zielonym), by oddać cześć żołnierzowi Sprawy Polskiej.

Konfederacja Polska.

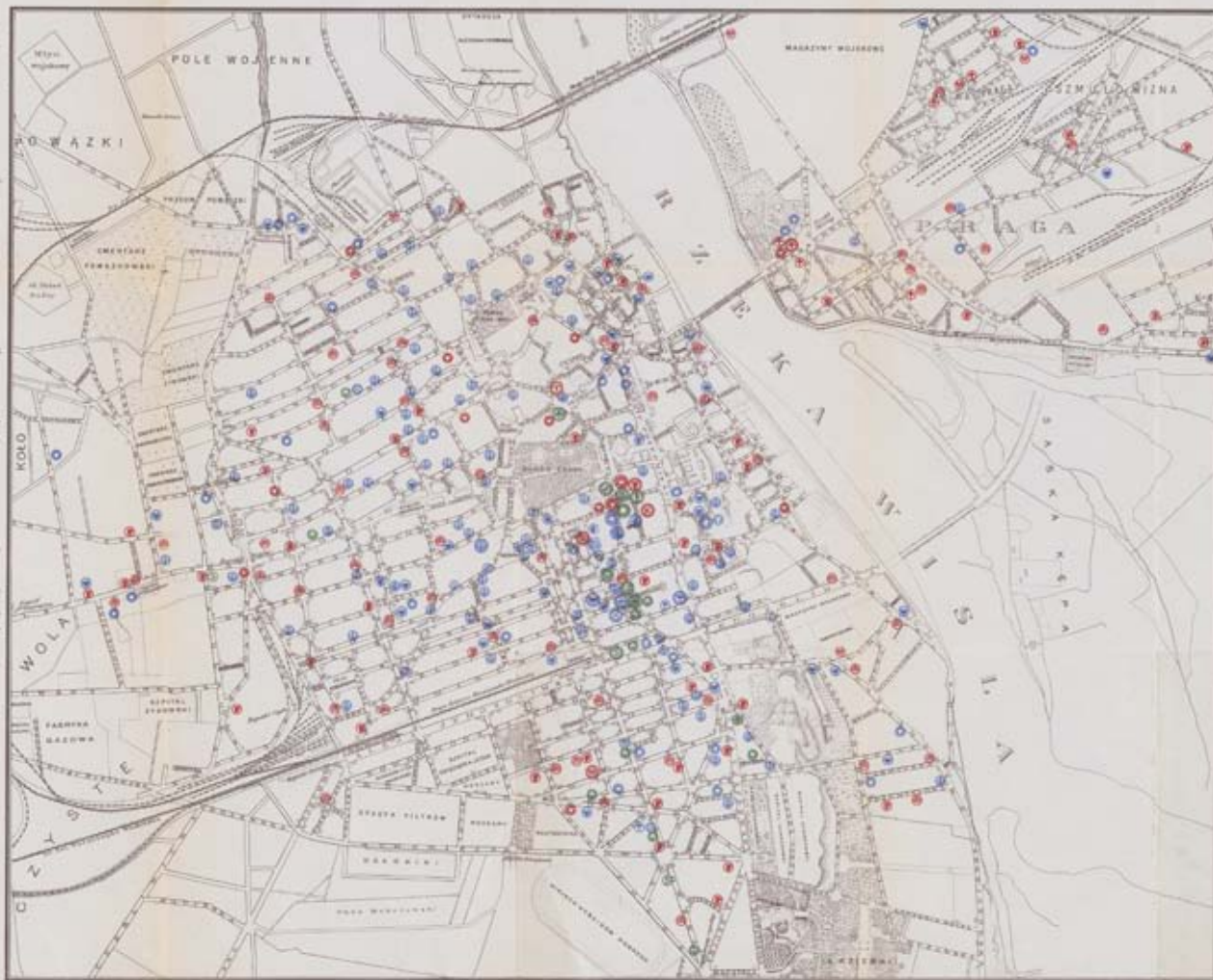
Warszawa, 16 Sierpnia 1915 r.

1915

PLAN MIASTA WARSZAWY

Z OZNACZENIEM WSZYSTKICH INSTYTUCJI I ZAKŁADÓW

KOMITETU OBYWATELSKIEGO MIASTA WARSZAWY

- 1. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 22
- 2. KOMITET FARMACYJNY, Powiat 10
- 3. KOMITET ZWIĄZKOWY, Powiat 19
- 4. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 5. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 6. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 7. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 8. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 9. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 10. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 11. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 12. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 13. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 14. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 15. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 16. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 17. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 18. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 19. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 20. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 21. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 22. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 23. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 24. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 25. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 26. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 27. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 28. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 29. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 30. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 31. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 32. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 33. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 34. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 35. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 36. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 37. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 38. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 39. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 40. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 41. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 42. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 43. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 44. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 45. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 46. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 47. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 48. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 49. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 50. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 51. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 52. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 53. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 54. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 55. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 56. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 57. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 58. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 59. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 60. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 61. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 62. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 63. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 64. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 65. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 66. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 67. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 68. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 69. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 70. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 71. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 72. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 73. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 74. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 75. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 76. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 77. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 78. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 79. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 80. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 81. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 82. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 83. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 84. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 85. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 86. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 87. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 88. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 89. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 90. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 91. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 92. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 93. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 94. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 95. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 96. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 97. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 98. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 99. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10
- 100. KOMITET OBYWATELSKI, Powiat 10

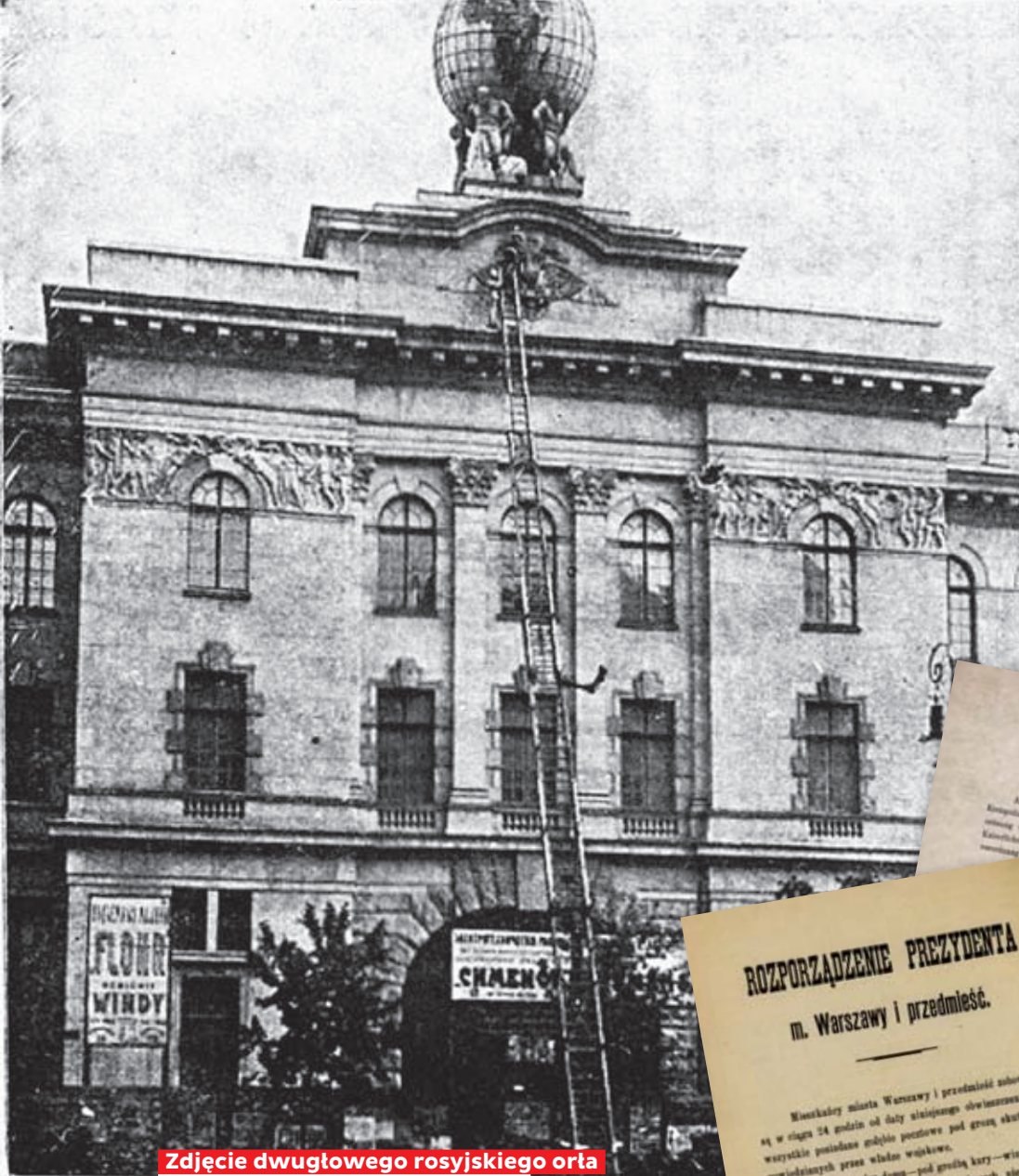
Były to miodowe miesiące współzycia Polaków z rodzącą się państwowością polską. Powstające z konieczności wojennych [...] Komitety Obywatelskie były znakomita szkołą dla ludzi, których późniejsze wypadki wyniosły na kierownicze stanowiska w państwie [...]. Toteż orientacje były wówczas jeszcze przytłumione hukiem armat znad Rawki i Bzury, a bliskość frontu pchała społeczeństwo do czynu i nie dawała czasu na sejmikowania [...] więc Polacy, przynajmniej ci z zaboru rosyjskiego [...] w pierwszym odruchu rzucili się do organizacji społecznych, tego zarodka gospodarki państwowej”.

Wspomnienia hr. Władysława Sobańskiego, byłego kierownika zaopatrzenia KO miasta Warszawy

Plan Warszawy z 1915 r. (POLONA)

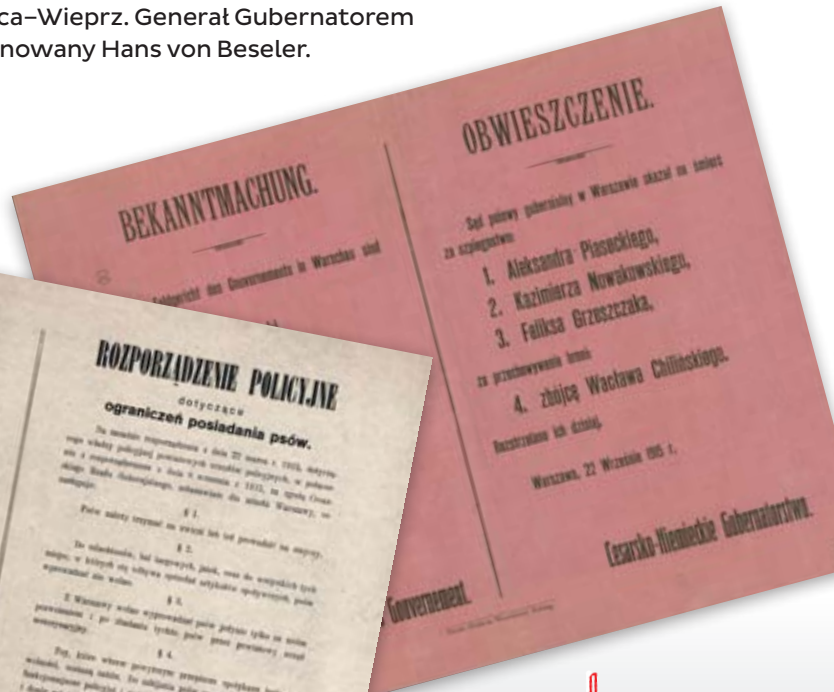
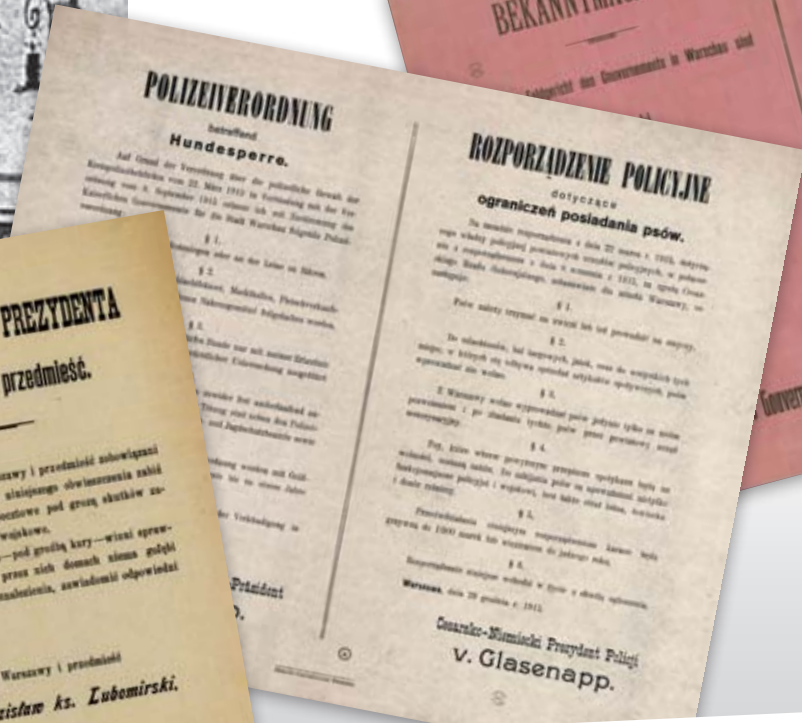
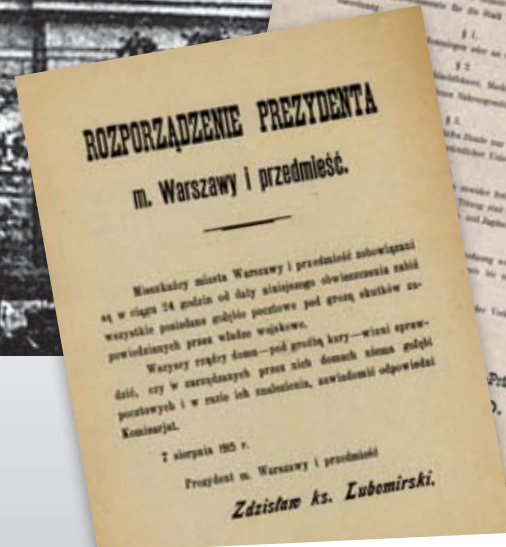
1915

Zdjęcie dwugłowego rosyjskiego orła z gmachu warszawskiej poczty

(Polska w latach wojny...)

- Jednym z pierwszych rozporządzeń niemieckiej administracji było wprowadzenie czasu środkowoeuropejskiego (cofnięto wskazówki o 24 min.).
- 5 sierpnia wprowadzono godzinę policyjną obowiązującą od 21:00 do 6:00 rano.
- 13 sierpnia Niemcy zarządziłi rekwizycję samochodów, metali, skór, wełny, bawełny i chemikaliów.
- 19 sierpnia ogłoszono monopol na sprzedaż mąki, mięsa i wędlin, a 19 października wprowadzono kartki żywnościowe.
- 23 sierpnia utworzono Generał-Gubernatorstwo Warszawskie obejmujące połowę ziem Królestwa Polskiego na północ od linii Pilica-Wieprz. Generał Gubernatorem został mianowany Hans von Beseler.

1915

Przeprawa saperska

zbudowana na palach obok zniszczonego
mostu Poniatowskiego, 22 września 1915 r.

(POLONA)

1915

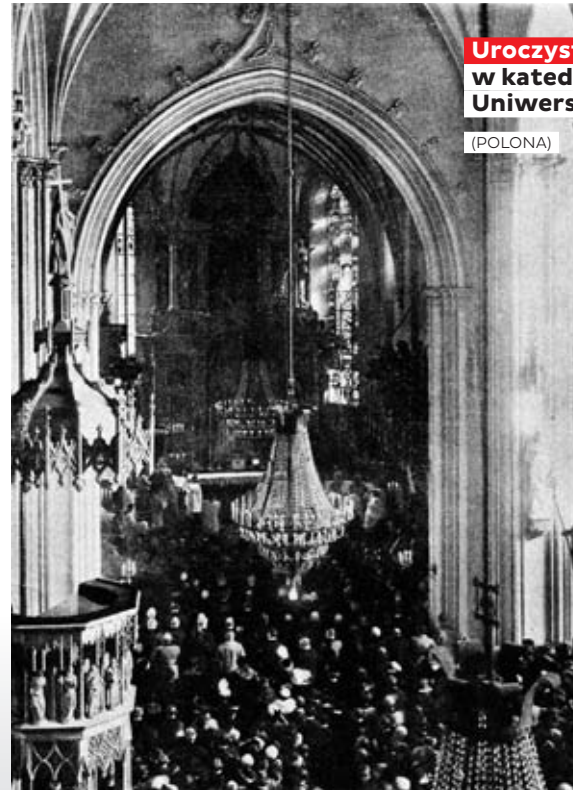
Politechnika Warszawska
jeszcze jako szpital polowy, 1915 r.

(POLONA)

Rektor Uniwersytetu
Warszawskiego
dr Józef Brudziński w otoczeniu
pierwszych studentów

(Polska w latach wojny...)

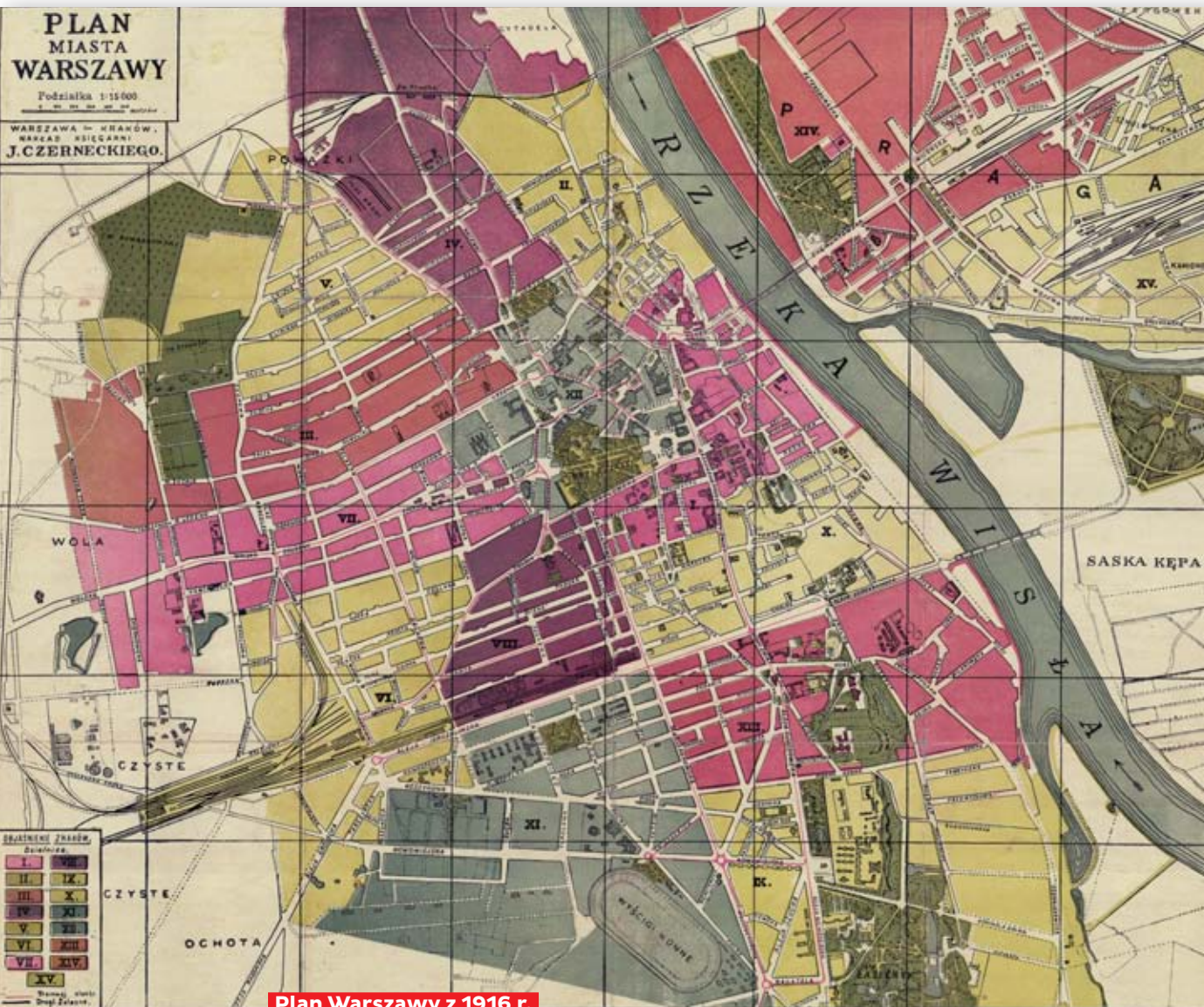
Uroczysta msza św.
w katedrze św. Jana z okazji otwarcia
Uniwersytetu Warszawskiego

(POLONA)

15 listopada 1915 r.
władze niemieckie
wyraziły zgodę
na otwarcie polskiego
Uniwersytetu Warszawskiego
i Politechniki. Pierwszym
rektorem Uniwersytetu
został dr Józef Brudziński,
Politechniki zaś – inż. Zygmunt
Straszewicz.

1915

Plan Warszawy z 1916 r.

(POLONA)

Rozdanie szabel komisarzom Milicji Miejskiej

(Polska w latach wojny..)

1 lutego 1916 r. władze niemieckie rozwiązały Straż Obywatelską i utworzyły Milicję Miejską. Następnym posunięciem była likwidacja warszawskiego Komitetu Obywatelskiego.

8 kwietnia 1916 r. generał-gubernator Hans von Beseler wydał decyzję o rozszerzeniu administracyjnych granic Warszawy. Miasto powiększyło się ponadtrzykrotnie. Decyzja ta była równoznaczna z likwidacją twierdzy „Warszawa” i ograniczeń z nią związanych, zwłaszcza w pasie fortecznym okalającym miasto.

1916

12 września 1916 r. zlikwidowano Centralny Komitet Obywatelski, a na jego miejsce powołano Radę Główną Opiekuńczą.

RGO była organizacją charytatywną i prowadziła schroniska, ochronki i żłobki, zajmowała się rozdawnictwem żywności oraz ewidencjonowała zniszczenia wojenne.

Wielki Jarmark w Agrykoli
– jedna z wielu kwest ulicznych zorganizowanych przez RGO

(„Świat” 1916, nr 38)

Kolejka po chleb
– codzienność wojenna

(Polska w latach wojny...)

Ziemie dawnego zaboru rosyjskiego były traktowane przez Niemców jako zaplecze surowcowe. Rekwizycje, mające charakter grabieży, coraz bardziej pogarszały sytuację materialną mieszkańców, powodując coraz powszechniejszą nędzę.

Rekwizycja dzwonów

(Polska w latach wojny.)

Kartki żywnościowe na chleb i ziemniaki

(Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa)

1916-1918

OGŁOSZENIE.

Zwalczanie wstrętu do pracy.

Cesarsko-Niemiecki Prezydent Policji podaje do wiadomości:

Rozporządzenie co do zwalczania wstrętu do pracy bywa wielokrotnie komentowane w ten sposób, jakoby każdy robotnik podlegał przymusowej pracy. To się nie zgadza z rzeczywistością. Rozporządzenie skierowane jest jedynie przeciwko tym osobom, które, pomimo zaofiarowania pracy, przyjęcia jej odmawiają i przez to stają się ciężarem dla publicznych i prywatnych instytucji dobroczynnych. Nie będą więc rozporządzeniem od takich jednostek, które są dla niego jedynie ciężarem i odbierają środki do życia innym, rzeczywiście potrzebującym, zwłaszcza kobietom i dzieciom. W obecnych czasach wojennych obowiązkiem jest każdej jednostki ulżyć biedzie narodu. Natomiast niesprawiedliwością jest udzielać pieniędzy i wsparć niegodnym, którzy nie chcą pracować, i wymagają od swych bliźnich, aby dbali o ich utrzymanie, jakkolwiek sami mogliby to uczynić. Jeżeli niechętni do pracy są ciężarem dla instytucji publicznych, to państwo może zmusić ich do pracy. Praca znajdzie się dla każdego, kto się o nią starać będzie. Jesliby tedy przymus do pracy zastosowany być musiał, to dotknięci tym przymusem sobie jedynie to przypisać będą mogli.

Publiczność powinna zawsze mieć na uwadze, że wszelkie rozporządzenia, dotyczące wstrętu do pracy, jedynie tylko tą myślą są powodowane. Zarządzenia takie nie mają nic wspólnego z polityką.

Nie idzie tu o środki polityczne, lecz o ekonomiczne, które mają ulżyć również budżetowi m. Warszawy. Spodziewać się zatem należy, że społeczeństwo warszawskie, powodowane rozwagą, nie będzie robiło trudności przy stosowaniu rozporządzeń, dotyczących się wstrętu do pracy, a leżących we własnym interesie społeczeństwa.

Warszawa, dnia 30 października 1916 r.

Prezydent Policji
v. Glasenapp.

Brak rąk do pracy w głębi Niemiec spowodował przymusowe wywózki robotników i chłopów. Uchylenie się od tych prac było nazywane przez okupantów „wstrętem do pracy”.

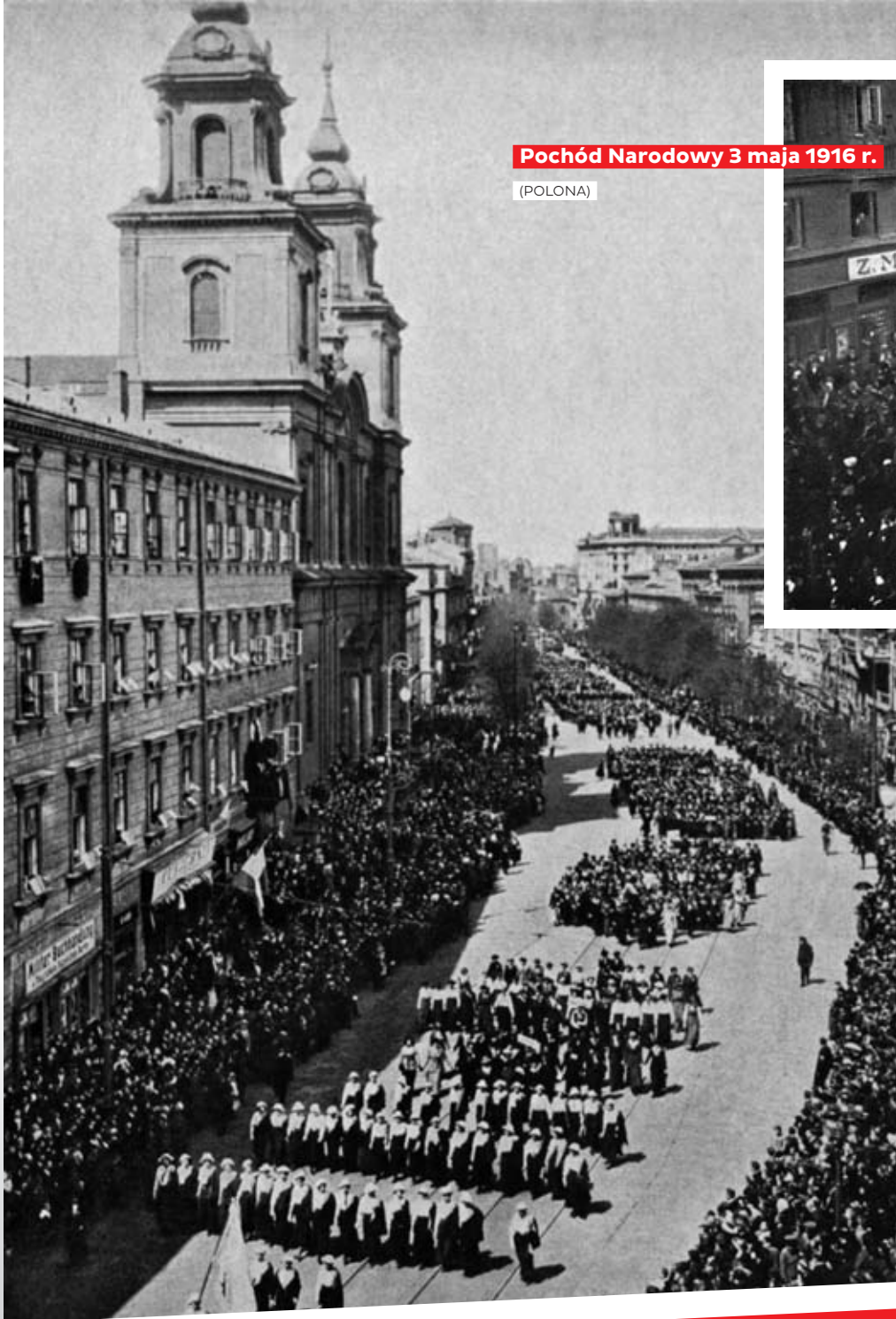

**Robotnicy przymusowi
przy pracy**

(Polska w latach wojny..)

1916-1918

Pochód Narodowy 3 maja 1916 r.

(POLONA)

**Poświęcenie krzyża
w miejscu stracenia
Romualda Traugutta,
5 sierpnia 1916 r.**

(POLONA)

5 listopada 1916 w wyniku konferencji w Pszczynie władze niemieckie i austro-węgierskie wydały proklamację, z podpisami swych generalnych gubernatorów Hansa von Beselera i Karla Kuka, zawierającą obietnicę powstania Królestwa Polskiego.

Do mieszkańców Warszawskiego jeneralnego gubernatorstwa!

Przejdźcie nam bliżej w ostatnim czasie do
koni i zyczenia powodzenia, by sobie publicznie
wobec ich waga i ciężkie obciążenia powstania
wydarze do szczęśliwej przyszłości przyszłości, Jego Cesarza
Nasze Cesarstwo Niemieckie oraz Jego Cesarza i Królowa
Cesarstwa Austrii i Węgier postanowili z
tymże w sprawie państwa samostanowienia i
konfederacyjnego ustrojów. Podkreślając serdecznie
Królestwa Polskiego i jego państwa i
Królestwa Polskiego i jego państwa i

Do mieszkańców Warszawskiego jeneralnego gubernatorstwa!

Przejdźcie nam bliżej w ostatnim czasie do
koni i zyczenia powodzenia, by sobie publicznie
wobec ich waga i ciężkie obciążenia powstania
wydarze do szczęśliwej przyszłości przyszłości, Jego Cesarza
Nasze Cesarstwo Niemieckie oraz Jego Cesarza i Królowa
Cesarstwa Austrii i Węgier postanowili z
tymże w sprawie państwa samostanowienia i
konfederacyjnego ustrojów. Podkreślając serdecznie
Królestwa Polskiego i jego państwa i
Królestwa Polskiego i jego państwa i

Przejdźcie nam bliżej w ostatnim czasie do
koni i zyczenia powodzenia, by sobie publicznie
wobec ich waga i ciężkie obciążenia powstania
wydarze do szczęśliwej przyszłości przyszłości, Jego Cesarza
Nasze Cesarstwo Niemieckie oraz Jego Cesarza i Królowa
Cesarstwa Austrii i Węgier postanowili z
tymże w sprawie państwa samostanowienia i
konfederacyjnego ustrojów. Podkreślając serdecznie
Królestwa Polskiego i jego państwa i
Królestwa Polskiego i jego państwa i

**Jeneral-Gubernator
v. BESELER.**

PROKLAMOWANIE KRÓLESTWA DNIA 5 LISTOPADA 1916.

**Działacze PPS
manifestujący z okazji
wydania Aktu
5 Listopada**

(POLONA)

1916

Legioniści na ulicach miasta

(POLONA)

1 grudnia 1916 r. do Warszawy uroczyście wkroczyły oddziały II Brygady Legionów Polskich.

99 Pamiętam [...], że był to dzień zimowy i zainteresowanie mieszkańców było duże [...]. Nie zapomnę nigdy wrażenia, jakie na mnie zrobił Stanisław Bukowiecki, wybitny, chociaż niewidomy prawnik warszawski [...]. Stał na chodniku. Wsłuchiwał się w tupot maszerujących oddziałów. Chwytał sercem dźwięki orkiestry i słowa polskiej komendy. Z niewidomych oczu lały się łzy.”

Feliks Młynarski, *Wspomnienia*

Płk Stanisław Szeptycki
na czele wkraczających
do Warszawy żołnierzy
„Żelaznej Brygady”.

(POLONA)

1916

Wjazd Legionów Polskich do Warszawy w d, 1 Grudnia 1916 r.

Legioniści na ulicach miasta

(POLONA)

1916

12 grudnia 1916 r. do Warszawy przyjeżdża
Józef Piłsudski, by objąć stanowisko przewodniczącego
Referatu Wojny w utworzonej przez okupacyjne
władze niemieckie Tymczasowej Radzie Stanu

**Powitanie
Józefa Piłsudskiego
na Dworcu Wiedeńskim
w Warszawie**

(NAC)

1916

Przyjazd brygadiera J. Piłsudskiego do Warszawy dnia 12-go Grudnia 1916 r.

Fot. SARYUSZ WOLSKI

**Warszawiacy witający
Józefa Piłsudskiego**

(POLONA)

Józef Piłsudski

**i por. Bolesław
Wieniawa-Długoszowski
w bramie hotelu
Brühlowskiego**

(NAC)

Podczas przejazdu Piłsudskiego do hotelu, wśród wiewatów i okrzyków radości, wyprężnięto konie i powóz, którym poruszał się Komendant, ciągnięty był przez rozentuzjasmowanych mieszkańców stolicy.

1916

Posiedzenie Tymczasowej Rady Stanu.

Widoczni od lewej; prof. Stefan Dziewulski, Ludwik Górski, Józef Kozłowski, Wojciech Roztworowski, Kazimierz Natanson, Stanisław Janicki, Stanisław Bukowskiecki, ks. bp. Przeździecki, Antoni Łuniewski, prof. Józef Mikułowski-Pomorski, marszałek TRS Wacław Niemojowski, Artur Śliwiński, Andrzej Maj, Błażej Stolarski, Władysław Studnicki, Stanisław Dzierzbicki, Ludomir Grendyszyński, Michał Kaczorowski, Włodzimierz Kunowski, ks. Franciszek Radziwiłł, Józef Piłsudski.

(NAC)

1916

**Komisja Wojskowa
Tymczasowej Rady Stanu**
Widoczni m.in. Janusz Zygmunt,
Jakub Maleszewski-Jagrym
(pierwszy z prawej)
oraz Olgierd Górka

(NAC)

1916

W myśl postanowień Aktu 5 Listopada władze niemieckie rozpoczęły tworzenie Polskiej Sily Zbrojnej (Polnische Wehrmacht).

W styczniu 1917 r. Józef Piłsudski podporządkował Polską Organizację Wojskową Tymczasowej Radzie Stanu.

Uczestnicy kursów

w szkole podchorążych w Skolimowie, 1917 r.

(NAC)

Ćwiczenia polowe

batalionu Polskiej Organizacji Wojskowej w Zielonej pod Warszawą, 29 kwietnia 1917 r.

Na zdjęciu od lewej: Janusz Jędrzejewicz, Janusz Gąsiorowski, Jan Opieliński, Wacław Denhoff-Czarnocki, Wacław Jędrzejewicz, Bogusław Miedziński, Karol Krzewski-Lilienfeld, Tadeusz Kasprzycki, Józef Piłsudski, Władysław Horyd, Henryk Krok-Paszkowski.

(NAC)

1917

Częste manifestacje i obchody rocznicowe coraz bardziej aktywizowały społeczeństwo.

Podczas demonstracji 3 maja 1917 r. władze okupacyjne pobiły i aresztowały dwóch studentów. W ramach protestu został proklamowany strajk akademicki z żądaniem oddania szkolnictwa w ręce polskie oraz pełnej autonomii wewnętrznej wyższych uczelni.

Dnia 3-go maja 1917 r. Msza polowa na stokach cytadeli.

Msza na stokach cytadeli w rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja

(POLONA)

REZOLUCJA

Wieceu studentów Uniwersytetu Warszawskiego.

Wiadomość o brutalnym aresztowaniu i znieważeniu kolegów Uniwersytetu i Politechniki przez agentów policji niemieckiej w dn. 1 i 3 maja wywołała wśród ogółu młodzieży akademickiej najwyższe oburzenie.

Młodzież zebrana w auli Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 5 maja widzi w tych zajęciach nowy akt w szeregu gwałtów i napaści, dokonywanych przez organy władzy okupacyjnej na ludności naszego kraju. Żąda zadośćuczynienia dla ogółu akademickiego, natychmiastowego uwolnienia aresztowanych kolegów i na znak protestu przerywa zajęcia w Uniwersytecie w dniu 5 maja.

Jednocześnie wzywa władze uniwersyteckie do podjęcia bardziej stanowczej obrony godności obywateli akademickich wobec samowoli niemieckich władz policyjnych.

St. m. Warszawa, 5 maja 1917 r.

Demontaż pomnika Paskiewicza z Krakowskiego Przedmieścia

(POLONA)

„Nosił wilk-ponieśli i wilka”
Zdjęcie posągu Paskiewicza
Warszawa, Październik 1917.

Szczególnie uroczyste były obchody setnej rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki. Ich kulminacyjnym momentem było zniszczenie znenawidzonego przez warszawiaków pomnika Iwana Paskiewicza.

1917

Obóz w Beniaminowie k. Nieporętu

(Polska w latach wojny...)

W lipcu 1917 r. doszło do tzw. kryzysu przysięgowego, który był związany z odmową złożenia przez legionistów przysięgi na wierność cesarzom Niemiec i Austro-Węgier.

W nocy 21/22 lipca 1917 r. Józef Piłsudski został aresztowany w Warszawie i osadzony w twierdzy w Magdeburgu. Zbuntowani zaś żołnierze I i III Brygady Legionowej internowani i umieszczeni w obozach.

Transport szeregowych ze stacji Zegrze do obozu w Szczypiornie

(Polska w latach wojny...)

Józef Piłsudski, Kazimierz Sosnkowski i oficer armii niemieckiej Schlossmann w czasie spaceru na terenie twierdzy w Magdeburgu

(NAC)

Gazetka

wydawana przez internowanych oficerów w obozie w Beniaminowie

(POLONA)

Kryzys przysięgowy i aresztowanie Piłsudskiego doprowadziły do rozwiązania Tymczasowej Rady Stanu.

12 września 1917 r. władze okupacyjne powołały Radę Regencyjną. Miała ona pełnić funkcje państwowe w Królestwie Polskim do chwili powołania króla lub regenta. W jej skład wchodził Arcybiskup Aleksander Kakowski, ks. Zbigniew Lubomirski i hr. Józef Ostrowski. Rada Regencyjna wraz z powołanym przez siebie rządem sprawowała ograniczoną władzę administracyjną, głównie w dziedzinie szkolnictwa i wymiaru sprawiedliwości.

Członkowie Rady Regencyjnej:
książę Zdzisław Lubomirski,
arcybiskup Aleksander Kakowski
i hrabia Józef Ostrowski
przed intromisją

(NAC)

Rada Regencyjna do Narodu Polskiego

POLACY!

Państwo umierające przesnęło w Królestwie Polskim. W dniu 21 września 1917 r. w Warszawie, w pałacu Marszałków, nastąpiła intromisja w Królestwie Polskim.

Przysięgliśmy Boga Wszechmogącemu w Trójce św. Jedynemu i Narodowi Polakom, że sprawować będziemy Rząd: dla dobra powszechnego, ugratunkowania potrzeby, niepodległości, sławy, wolności i szczęścia Ojczyzny Polskiej, dla zachowania spokoju i zgody między obywatelami Kraju.

Przez objęcie władzy naszej na ciele państwa, od której w znacznym stopniu zależało dotychczas i przetrwanie Kraju. Chcemy prowadzić nasz kraj jako państwo niepodległe na podstawie aktów, wydanych przez Marszałków i Mocarstwa Centralnych w pomniejszych datach 3 Listopada 1916 i 12 Września 1917 r. Te daty są dla nas świętą Polną drogą od 1914 do dzisiaj. Na tym gruncie możemy z jednomyślną godną powagą i wieloletnią doświadczoną godnością dotychczasowej państwa. Mamy nadzieję, że podległość pod niepodległość i powagę państwa polskiego z naszymi rządami, ojczyzną i własną siłą obywateli. Takim państwem wyznaczymy sobie przyszłość i na znaczenie. Będziemy uchwalać państwo europejskich Polaków mieć powagę. Zdobędziemy sobie sprawę, że to nam tylko budować możemy jedynocześnie ocalony kraj, godny rasy, honoru i kresu, odwrócić głód i niedolę, wywołaną przez obcą wojnę. Uważamy, że państwo, które podległo wstępnemu w silie tejże państwa. Nasz kraj polski w okolicach niepodległości, odnowił sobie powagę i godność. W tym celu musimy być w stanie dotrzeć do stanu Legionów w swych walkach kulturalnych na polsku, sprawę odnowienia państwa i samostanowienia państwa do trzech trybunałów państwowych, które stanowią powagę i godność i w powołaniu naszego Narodu. Tymczasem z dnia 12 września 1917 r. w Warszawie, w pałacu Marszałków i Królestwa Warszawskiego oraz podległych mu terenach sprawujących, że w stałym stanie nie straciliśmy szlachetności ducha i honoru, gdy godność sprawujemy w sposób, który jest w stanie dotrzeć do stanu Legionów w swych walkach kulturalnych na polsku, sprawę odnowienia państwa i samostanowienia państwa do trzech trybunałów państwowych, które stanowią powagę i godność i w powołaniu naszego Narodu. Tymczasem z dnia 12 września 1917 r. w Warszawie, w pałacu Marszałków i Królestwa Warszawskiego oraz podległych mu terenach sprawujących, że w stałym stanie nie straciliśmy szlachetności ducha i honoru, gdy godność sprawujemy w sposób, który jest w stanie dotrzeć do stanu Legionów w swych walkach kulturalnych na polsku, sprawę odnowienia państwa i samostanowienia państwa do trzech trybunałów państwowych, które stanowią powagę i godność i w powołaniu naszego Narodu.

POLACY!

Wzywamy Was wszystkich bez różnicy wieku, stanu i wyznania, wzywamy Was w imię dobra Ojczyzny do wyrwania i karności do czynnego poparcia Rady Regencyjnej oraz Rządu i Rady Stanu, jako pośrednika Narodu Polskiego, wzywamy Cie. Ludu Polski, przebieżcie od wieków na naszej roli, uświadomcie w imieniu, w imieniu i kopalniach do gromadnej pracy dla umiłowanej Polski.

Wspólnej polskiej pracy pobłogosławi Bóg!

† Aleksander Kakowski, Arcybiskup
Józef Ostrowski
Zdzisław ks. Lubomirski

Warszawa, d. 27 października 1917 r.

1917

**Hrabia Józef Ostrowski
i książę Zbigniew Lubomirski w drodze
na Zamek Królewski w dniu intromisji**

(POLONA)

1917

Kawaleria niemiecka
atakująca demonstrujących
studentów, 14 lutego 1918 r.

(Polska w latach wojny..)

Ręczny karawan
– coraz częstszy widok
na warszawskich ulicach

(Polska w latach wojny..)

Kolejka po chleb

(Polska w latach wojny..)

9 lutego 1918 r. w Brześciu Litewskim przedstawiciele Państw Centralnych przyznały Chełmszczyznę i część Podlasia Ukraińskiej Republice Ludowej.

Oddanie terenów dawnej Rzeczypospolitej wywołało w Warszawie falę demonstracji i strajków. W ramach restrykcji władze okupacyjne nałożyły na miasto kontrybucję w wysokości 250 tysięcy marek. Pogorszyło to i tak już bardzo trudną sytuację materialną mieszkańców. Liczba pogrzebów wzrosła ze 140 do 560 dziennie.

1918

OBYWATELE I OBYWATELKI!

Przełomowa chwila obecna wzywa nas do wystąpienia stanowczych, wyraźnych i jednomyślnych.

Zerwijmy z bezradnym oczekiwanem i liczeniem na pomoc obcych. Wypowiedzmy się wszyscy jednogłośnie i porachujmy swe siły.

Położenie nasze nie uległo jakiegokolwiek zmianie. Karmią nas obietnicami papierowymi, a gwałty i bezprawia trwają, ucisk okupantów ciąży na wszystkich.

Zaznaczmy swą wolę w poniedziałek dnia 14. X. 1918 r. Powstrzymajmy się od pracy we wszystkich zawodach!

Niech bezrobocie ogólne będzie wymowne i groźne, jak ludu głos, przed którym drzeć musi zaborca!

Przez demonstracyjny strajk poniedziałkowy domagamy się:

Zniesienia okupacji.

Zwolnienia komendanta Józefa Piłsudskiego i wszystkich jeńców politycznych.

Natychmiastowego zwołania konstytuandy, mającej decydować o losach Ojczyzny.

Niech ludność całej Polski wykaże gotowość do natychmiastowego jednolitego czynu!

Niech wszystkie biura, teatry, cukiernie, kawiarnie, sklepy i banki zawieszają swą działalność!

Niech żyje Niepodległa Rzeczpospolita Ludowa!

Niech żyje Konstytuanta polska!

Stronnictwo Niezawisłości Narodowej.

Warszawa, dn. 10. X. 1918 r.

Wyjazd do Królestwa Polskiego pierwszej grupy zdemobilizowanych żołnierzy I Korpusu.

(WBH)

Latem 1918 r. do Warszawy dotarły oddziały rozbrojonego przez Niemców w Bobrujsku I Korpusu Polskiego gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego.

7 października 1918 r. Rada Regencyjna wystąpiła z orędziem do Narodu Polskiego, w którym zapowiadała utworzenie rządu złożonego „z przedstawicieli najszerszych warstw narodu i kierunków politycznych”, którego celem będzie przygotowanie wyborów do sejmu odrodzonej Rzeczypospolitej.

Przemarsz dowborczyków ulicami Warszawy, 14 października 1918 r.

(WBH)

1918

Rozbrajanie Niemców w Warszawie
– zajęcie Komendy Miasta

(POLONA)

10 listopada do Warszawy przyjechał, zwolniony z więzienia w Magdeburgu Józef Piłsudski. Kilka dni wcześniej oddziały „Polnische Wehrmacht” obsadziły Komendę Miasta, dworce kolejowe i magazyny. Członkowie POW oraz studenci rozpoczęli rozbrajanie Niemców.

Rozbrajanie Niemców w Warszawie
– warta studentów. W głębi widoczni rozbrojeni żołnierze niemieccy.

(NAC)

1918

**Naczelnik Państwa
Józef Piłsudski**

(NAC)

Rada Regencyjna do Narodu polskiego!

Wobec grożącego niebezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, dla ujednostajnienia wszelkich zarządzeń wojskowych i utrzymania porządku w kraju, Rada regencyjna przekazuje władzę wojskową i naczelné dowództwo wojsk polskich, jej podległych, brygadierowi

Józefowi Piłsudskiemu

Po utworzeniu Rządu narodowego, w którego ręce Rada regencyjna — zgodnie ze swojemi poprzedniemi oświadczeniami — zwierzchnią władzę państwową złoży, brygadier Józef Piłsudski władzę wojskową, będącą częścią zwierzchniej władzy państwowej, temuż narodowemu Rządowi obowiązuje się złożyć, co stwierdza podpisaniem tej odezwy.

Dan w Warszawie, 11 listopada 1918.

Aleksander Kakowski
Józef Ostrowski
Zdzisław Lubomirski
Józef Piłsudski

**„Czerwony Pałac”
przy ul. Frascati 22,
w którym członkowie
Rady Regencyjnej
prowadzili rozmowy
z Piłsudskim na temat
przekazania mu władzy.
Zdjęcie z 1915 r.**

(POLONA)

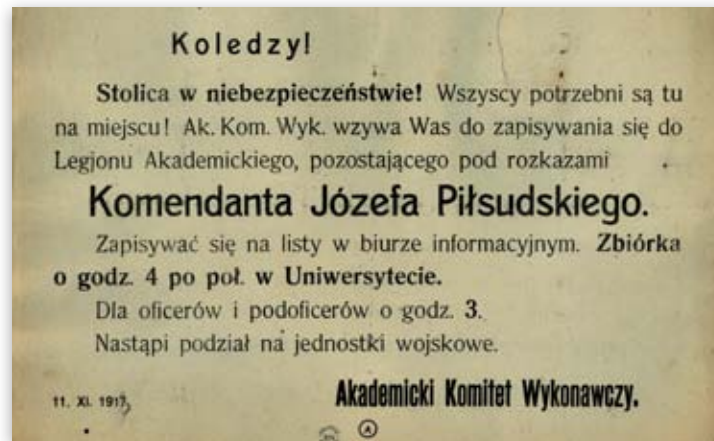

1918

Ochotnicy w Legii Akademickiej.

(Polska w latach wojny...)

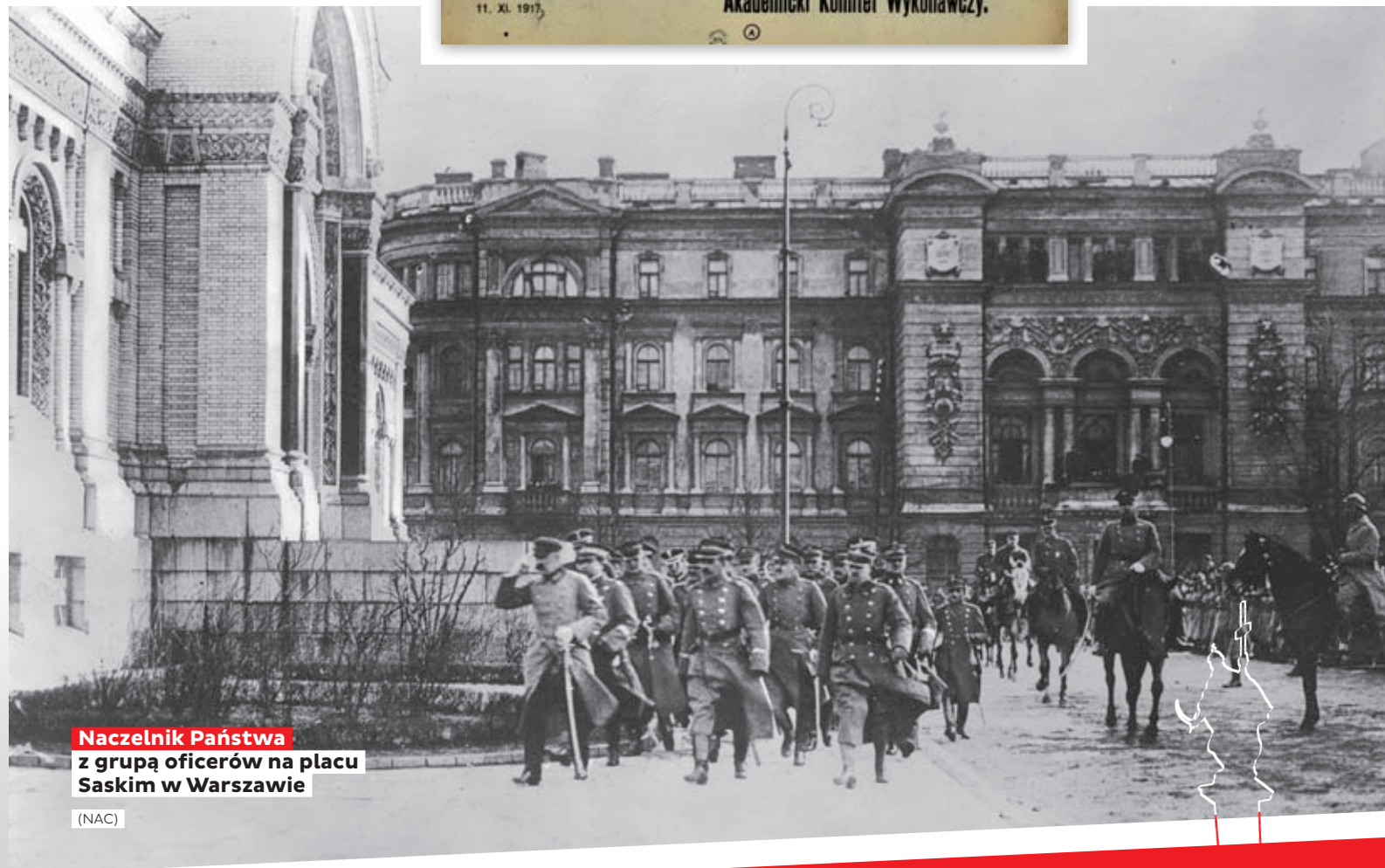

Apel Akademickiego Komitetu Wykonawczego z 11 listopada 1918 r. Na afiszu błędnie wydrukowana data 11.XI.1917 r.

(POLONA)

13 grudnia 1918 r. na placu Saskim, Naczelnik Państwa wraz z nowo utworzonym 36 p.p. Legii Akademickiej złożył uroczystą przysięgę:

” Stając w szeregi Armii narodowej, uroczyście w obliczu Boga Wszechmogącego [...] ślubuję jedynie Ojczyźnie mojej Rzeczypospolitej Polskiej i sprawie narodu całego na każdym miejscu służyć, kraju ojczystego i dobra narodowego do ostatniej krwi bronić [...]. Ślubowanie to stwierdzę ustaloną przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej przysięgą żołnierską, którą złożę przed rządem z woli narodu Polskiego obranym”.

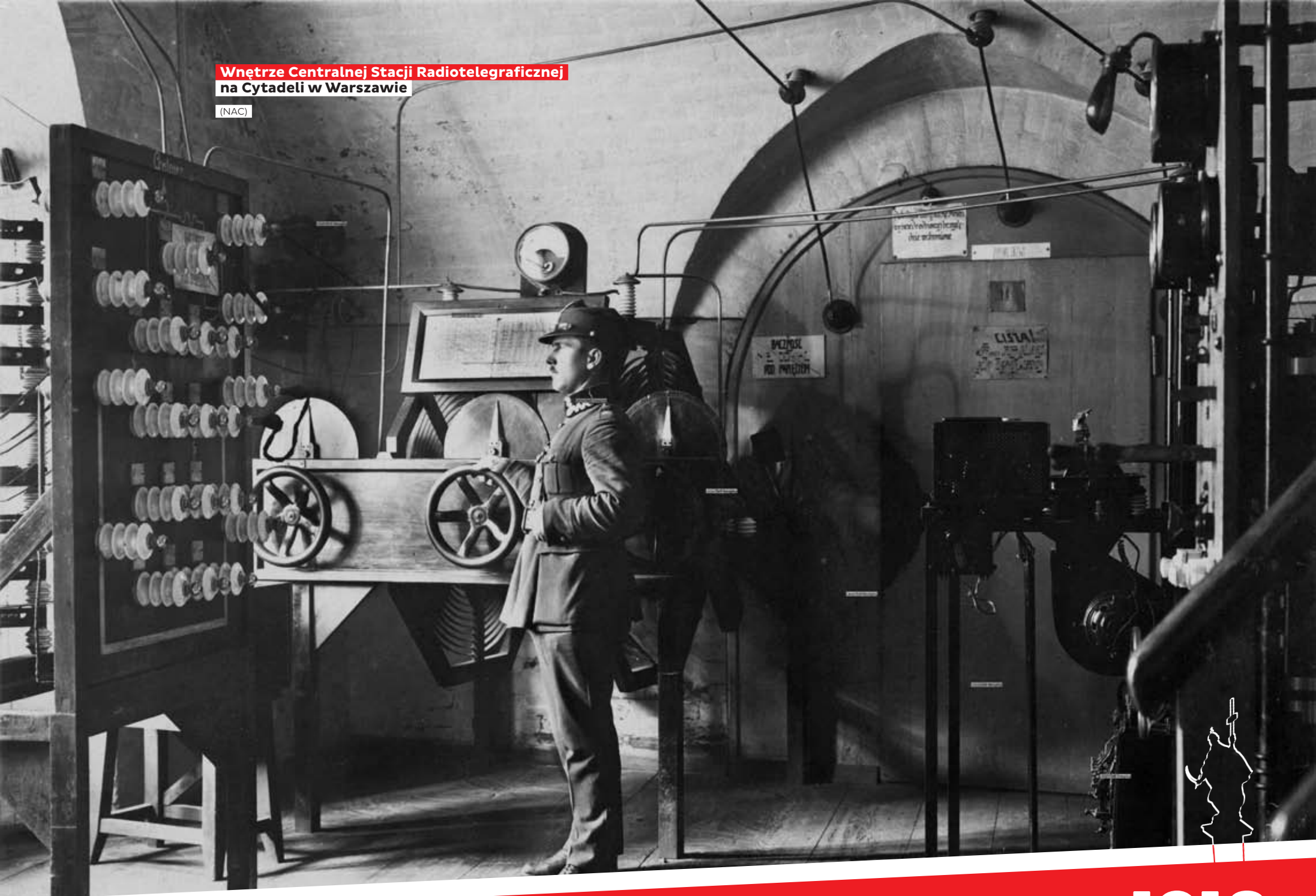

Naczelnik Państwa z grupą oficerów na placu Saskim w Warszawie

(NAC)

**Wnętrze Centralnej Stacji Radiotelegraficznej
na Cytadeli w Warszawie**

(NAC)

1918

Wielki Pochód Narodowy.
Warszawa 17 listopada 1918 r.

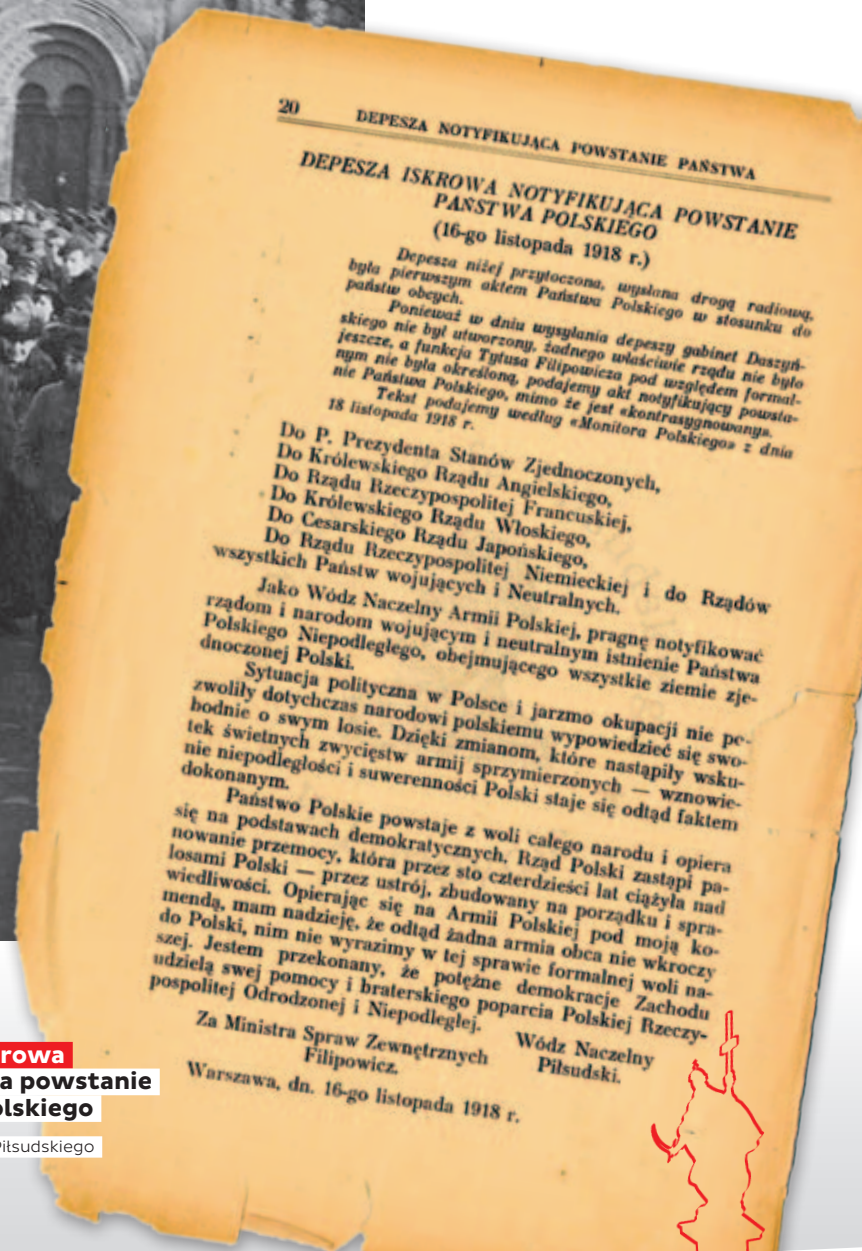
(POLONA)

16 listopada 1918 r. świat dowiedział się o odrodzeniu Państwa Polskiego. Informacja o tym doniosłym wydarzeniu była przez cały dzień, co trzy godziny, nadawana drogą radiową.

Dzień później został powołany pierwszy rząd niepodległej Rzeczypospolitej, którego premierem został Jędrzej Moraczewski.

Depesza iskrowa
notyfikująca powstanie
Państwa Polskiego

(Instytut Józefa Piłsudskiego
w Londynie)

20

DEPEZA NOTYFIKUJĄCA POWSTANIE PAŃSTWA

DEPEZA ISKROWA NOTYFIKUJĄCA POWSTANIE
PAŃSTWA POLSKIEGO
(16-go listopada 1918 r.)

Depesza niżej przytoczona, wysłana drogą radiową, była pierwszym aktem Państwa Polskiego w stosunku do państw obcych.

Ponieważ w dniu wysłania depeszy gabinet Daszyńskiego nie był utworzony, żadnego właściwie rządu nie było jeszcze, a funkcja Tytusa Filipowicza pod względem formalnym nie była określona, podajemy akt notyfikujący powstanie Państwa Polskiego, mimo że jest skonstruowany.

Tekst podajemy według «Monitora Polskiego» z dnia 18 listopada 1918 r.

Do P. Prezydenta Stanów Zjednoczonych,
Do Królewskiego Rządu Angielskiego,
Do Rządu Rzeczypospolitej Francuskiej,
Do Królewskiego Rządu Włoskiego,
Do Cesarskiego Rządu Japońskiego,
Do Rządu Rzeczypospolitej Niemieckiej i do Rządów
wszystkich Państw wojujących i Neutralnych.

Jako Wódz Naczelny Armii Polskiej, pragnę notyfikować
rządom i narodom wojującym i neutralnym istnienie Państwa
Polskiego Niepodległego, obejmującego wszystkie ziemie zje-
dnoczonej Polski.

Sytuacja polityczna w Polsce i jarzmo okupacji nie pe-
zwoliły dotychczas narodowi polskiemu wypowiedzieć się swo-
dobnie o swym losie. Dzięki zmianom, które nastąpiły wsku-
tek świetnych zwycięstw armij sprzymierzonych — wznowie-
nie niepodległości i suwerenności Polski staje się odtąd faktem
dokonanym.

Państwo Polskie powstaje z woli całego narodu i opiera
się na podstawach demokratycznych. Rząd Polski zastąpi pa-
nowanie przemocy, która przez sto czterdzieści lat ciążyła nad
losami Polski — przez ustroj, zbudowany na porządku i spra-
wiedliwości. Opierając się na Armii Polskiej pod moją ko-
mendą, mam nadzieję, że odtąd żadna armia obca nie wkroczy
do Polski, nim nie wyrazimy w tej sprawie formalnej woli na-
szej. Jestem przekonany, że potężne demokracje Zachodu
udziela swej pomocy i braterskiego poparcia Polskiej Rzeczy-
pospolitej Odrodzonej i Niepodległej.

Za Ministra Spraw Zewnętrznych
Filipowicz. Wódz Naczelny
Piłsudski.

Warszawa, dn. 16-go listopada 1918 r.

1918